

Освіта та розвиток обдарованої особистості

№ 3(34)
(березень)
2015

Щомісячний науково-методичний журнал

Monthly scientific - methodical journal

Education and Development of Gifted personality № 3 (34) /03/2015

ISSN 2309-3935

Founders:

National Academy of Pedagogical sciences of Ukraine,
Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine,
Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Publisher:

Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine
04051, Artema str., 52-D, Kyiv-c., Ukraine
Tel./fax: (044) 483-34-33

Certificate of State registration of published means of Mass information Series KB № 19047-7837 P of 08.06.2012

Edition is included to the List of professional editions of Ukraine in according to the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 04.07.2013 № 893 (addition № 6).

Series: Pedagogics, of 17.01.2014 № 41

Series: Psychology

Meaning of the authors could not be the same with editorial staff

While reprinting, reference to this journal is obliged

Address of editorial office:

Artema str., 52-D, Kyiv-c., 04051, Ukraine
Tel./fax: (044) 483-34-33
E-mail: iod@iod.gov.ua

Editor-in-chief:

Volodymyr Kamyshyn

Sub and scientific Editor:

Nina Fedorova

Proof Readers:

Anastasiia Laskova,
Daria Yarosh,
Anna Movchan

Designer and making-up:

Roman Bidnenko

Recommended to the press by Scientific Council of the Institute of the Gifted Child of NAPS of Ukraine (Protocol № 3 of 25.02.2015)

Certificate of entry into the State list of Subjects of Publishing activity series DK № 3366 of 13.01.2009

Format 60x84 1/8. Equip.-publ. sheet 10,7

Circulation 300 issues. Order № 0603.

Signed to publishing of 16.03.2015

Editorial Board:

Anishchenko Nataliia Viktorivna – PHD in Pedagogy, lecturer, manager of the Department of Diagnostics of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Ball Heorhii Oleksiiovych – Doctor of Psychology, Head Laboratory of Methodology and Theory of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Burda Mykhailo Ivanovych – Doctor of Pedagogy, academician, professor, Principal Research Secretary of NAPS of Ukraine

Burynska Nina Mykolaivna – Doctor of Pedagogy, professor, Principal Research worker of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Burkova Liudmyla Vasylivna – Doctor of Pedagogy, vice director on Scientific and organizational work of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Voloshchuk Ivan Stepanovych – Doctor of Pedagogy, lecturer, Principal Research worker of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Dovhyi Stanislav Oleksiiovych – Doctor of Physics-Mathematics, professor, President of Junior Academy of sciences of Ukraine

Zaretskaia Inessa Isaakovna – Doctor of Pedagogy, professor of the Chair of Pedagogics and Psychology of FGAOU «Academy of improvement of professional skills and professional retraining of educational staff»; Moscow – c., Russia

Irgropulo Irina Fedorovna – Doctor of Pedagogy, professor of the Chair of Pedagogy and Psychology of FGAOU «North-Caucasus Federal University», Stavropol-c., Russia

Ilin Volodymyr Vasyliovych – Doctor of Philosophy, professor, Head of the Department of philosophical – methodological problems of innovational development of personality of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Kamyshyn Volodymyr Viktorovych – PHD in Technics, Director of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Kyrychuk Valerii Oleksandrovyh – PHD in Pedagogy, lecturer, Head of the Department of projecting the development of endowment of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Kremen Vasyl Hryhorovych – Doctor of Philosophy, academician, professor, President of NAPS of Ukraine

Kuzmenko Vira Uliianivna – Doctor of Psychology, professor, of the Chair of Theoretical and counseling psychology of National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov

Moliako Valentyn Oleksiiovych – Doctor of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Ostapchuk Olena Yevhenivna – PHD in Pedagogy, Manager of Kryvyi Rig Center of Gifted Child of th Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Ostroverkhova Nadiia Mykhailivna – Doctor of Pedagogy, professor, Principal research worker in of the Institute of Pedagogics of NAPS of Ukraine

Panok Vitalii Hryhorovych – Doctor of Psychology, Director of UNMCP and CR of NAPS of Ukraine

Syniahina Natalia Yurievna – Doctor of Psychology, Director of FGBNU «Center of Research problems of education, forming healthy way of life, precautions of drug addiction and social treatment of children and youth», Moscow-c., Russia

Solohub Anatolii Ivanovych – PHD in Pedagogy, Corresponding Member of NAPS of Ukraine, Consultant of Director of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Tymenko Volodymyr Petrovych – Doctor of Pedagogy, professor, Research worker of Presidium of NAPS of Ukraine

Fedorova Nina Fedorivna – PHD in Pedagogy, Senior Research worker of the Department of Monitoring of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Chepeleva Nataliia Vasylivna – Doctor of Psychology, academician, vice director on Scientific work of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Shvalb Yurii Mykhailovych – Doctor of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Shmorhun Oleksandr Oleksandrovyh – PHD in Philosophy, Senior Research worker of the Department of philosophic - methodological problems of innovative development of Personality of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Засновники:

Національна академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Видавець:

Інститут обдарованої дитини НАПН України
04051, вул. Артема, 52-Д, Київ;
тел./факс: (044) 483-34-33

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19047-7837 Р
від 08.06.2012 року

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України згідно Наказу МОН України від 04.07.2013 № 893 (додаток № 6).
Серія: «Педагогіка» згідно Наказу МОН України від 17.01.2014 № 41
Серія: «Психологія»

Думка авторів може не співпадати з думкою редакції.
При передрукуванні посилання на журнал обов'язкове
Редколегія залишає за собою право наукового редагування
Адреса редакції: вул. Артема, 52-Д, м. Київ, 04051, Україна
Тел./факс (044) 483-34-33
E-mail: iod@iod.gov.ua

Шеф редактор:

Володимир Камишин

Головний

та науковий редактор:

Ніна Федорова

Коректори:

Анастасія Ласкова,
Дар'я Ярош,
Анна Мовчан

Дизайнер та верстка:

Роман Бідненко

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту обдарованої дитини НАПН України (протокол № 3 від 25.02.2015 р.)
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи серія ДК № 3366 від 13.01.2009 р.
Формат 60x84 1/8. Обл.-вид. арк. 10,7
Тираж 300 прим. Замовлення № 0603.
Підписано до друку 16.03.2015 року

Редакційна колегія:

Аніщенко Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу діагностики Інституту обдарованої дитини НАПН України
Балл Георгій Олексійович – доктор психологічних наук, завідувач лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Бурда Михайло Іванович – доктор педагогічних наук, академік, професор, головний учений секретар НАПН України

Буринська Ніна Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України

Буркова Людмила Василівна – доктор педагогічних наук, заступник директора з науково-організаційної роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України

Волощук Іван Степанович – доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник ІОД НАПН України

Довгий Станіслав Олексійович – доктор фізико-математичних наук, професор, президент Малої академії наук України

Зарецька Інесса Ісааковна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології ФГАОУ «Академія підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки працівників освіти», город Москва, Росія

Ігнатуло Ірина Федорівна – доктор педагогічних наук, професор ФГАОУ «Северо-Кавказский Федеральний Університет», город Ставрополь, Росія

Ільїн Володимир Васильович – доктор філософських наук, професор, завідувач відділу філософсько-методологічних проблем інноваційного розвитку людини Інституту обдарованої дитини НАПН України

Камишин Володимир Вікторович – кандидат технічних наук, директор Інституту обдарованої дитини НАПН України

Киричук Валерій Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу проектування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України

Кремень Василь Григорович – доктор філософських наук, академік, професор, Президент НАПН України

Кузьменко Віра Ульянівна – доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та консультативної психології НПУ імені М.П. Драгоманова

Моляко Валентин Олексійович – доктор психологічних наук, завідувач лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Остатчук Олена Євгенівна – кандидат педагогічних наук, керівник Криворізького центру обдарованої дитини Інституту обдарованої дитини НАПН України

Островецька Надія Михайлівна – доктор педагогічних наук, головний спеціаліст Інституту педагогіки НАПН України

Панок Віталій Григорович – доктор психологічних наук, директор УНМЦПП і СР НАПН України

Синягіна Наталія Юрьівна – доктор психологічних наук, директор ФГБНУ «Центр досліджень проблем виховання, формування здорового образу життя, профілактики наркоманії і соціальної підтримки дітей і молоді», город Москва, Росія

Сологуб Анатолій Іванович – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України, радник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України

Тименко Володимир Петрович – доктор педагогічних наук, професор, учений-секретар президії НАПН України

Федорова Ніна Федорівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу моніторингу Інституту обдарованої дитини НАПН України

Чепелева Наталія Василівна – доктор психологічних наук, академік, заступник директора з науково-дослідної роботи Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Швалб Юрій Михайлович – доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Шморгун Олександр Олександрович – кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник відділу філософсько-методологічних проблем інноваційного розвитку людини Інституту обдарованої дитини НАПН України

ЗМІСТ

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

1.1. Тесленко Валентин Вікторович. Педагогічний супровід обдарованих учнів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі	5
1.2. Мартинець Лілія Астахівна. Проектна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу	10
1.3. Пироженко Лідія Володимирівна. Факультативи як складова реформування змісту навчання у вітчизняній школі 60-х-70-х років ХХ століття	14
1.4. Бахмат Наталія Валеріївна. Педагогічна підготовка вчителів початкових класів у наукових дослідженнях	18
1.5. Іванюк Ганна Іванівна. Підготовка учнів сільських шкіл України до праці та технічної творчості в умовах реформування радянської системи освіти (50–60-ті рр. ХХ століття)	25

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

2.1. Мартинюк Юлія Олександрівна. Програма корекційного впливу на членів сім'ї з урахуванням стадії сприйняття дітей з психофізичними порушеннями	29
2.2. Підгаєвська Світлана Миколаївна. Особливості роботи над інструментальними творами в процесі підготовки майбутніх вчителів	34
2.3. Муранова Наталія Петрівна. Реалізація педагогічного супроводу фізико-математичної підготовки старшокласників на кафедрі базових і спеціальних дисциплін інституту доуніверситетської підготовки при вищому технічному навчальному закладі	40

3. НАУКОВІ СЕМІНАРИ-ПРАКТИКУМИ

3.1. Чудакова Віра Петрівна. Алгоритм проведення, аналізу, обробки та інтерпретації результатів дослідження «самоактуалізації»	45
---	----

4. МАЙСТЕР-КЛАС

4.1. Устименко Катерина Сергіївна. Цикл розвивальних занять «давай познайомимося!»	60
---	----

5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ

5.1. Прашко Олена Володимирівна. Програма спецкурсу з розвитку соціальної компетентності підлітків	66
---	----

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

6.1. Гальченко Максим Сергійович. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Сполучених Штатах Америки	77
---	----

7. Я – ОБДАРОВАНА ОСОБИСТІТЬ

7.1. Нестерова Ольга Валентинівна. Такі обдарування народжує одеська земля	82
---	----

8. АНАЛІТИКА

8.1. Мадзігон Василь Миколайович. Актуальні проблеми розвитку педагогічної науки та освіти	86
---	----

9. ІНФОРМАЦІЯ

9.1. Фахові видання Інституту обдарованої дитини НАПН України	90
9.2. Правила оформлення статей до фахових видань	91
9.3. План проведення науково-практичних масових заходів Інституту обдарованої дитини НАПН України на квітень 2015 року	92

CONTENTS

1. SCIENCE TO PRACTICE	
1.1. Teslenko Valentun Viktorovush. Pedagogical support for gifted students in a modern comprehensive school	5
1.2. Martynets Liliia Astakhivna. Project activities in the educational process of an educational institution	10
1.3. Pyrozhenko Lidya Volodymyriwna. Electives as a part of reformation of education content in the domestic school in the 60's - 70's of XX th century	14
1.4. Бахмат Наталія Валеріївна. Педагогічна підготовка вчителів початкових класів у наукових дослідженнях	18
1.5. Ivaniuk Hanna Ivavivna. Preparation of rural students of Ukraine to work and to technical creativity in restructuring the soviet education (50–60-ies. XX century)	25
2. PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL EXPERIENCE	
2.1. Martynuk Julia Oleksandrivna. The correctional impact on members family, taking into account the stage of perception of children with psychophysical disabilities	29
2.2. Pidhaievska Svitlana Mykolaivna. The peculiarities of work with instrumental compositions in the process of preparation of the future teachers	34
2.3. Muranova Natalia Petrivna. Implementation of pedagogical support physical and mathematical training high school students at the department of basic and special Pre-University Training Institute courses at higher technical school.....	40
3. SCIENTIFIC SEMINARS –TRAININGS	
3.1. Chudakova Vira Petrivna. The algorithm implementation, analysis, processing and interpretation of the results of "self-actualization"	45
4. MASTER-CLASS	
4.1. Ustymenko Kateryna Serhiivna. Cycle of developmental studies "Let's get acquainted"	60
5. AUTHOR'S PROGRAMMES AND PROJECTS	
5.1. Prashko Olena Volodymyrivna. Special course program for development of social competence of adolescents	66
6. THE RESEARCH OF ENDOWMENTS	
6.1. Halchenko Maksym Serhiiovych. Experience supporting and developing of gifted children in the United States	77
7. I AM GIFTED PERSONALITY	
7.1. Nesterova Olha Valentynivna. Such talent creates Odessa.....	82
8. ANALITICS	
8.1. Madzihon Vasyl Mykolaiovych. Actual problems of pedagogy and education	86
9. INFORMATION	
9.1. Specialized scientific editions of the Institute of gifted child of NAPS of Ukraine	90
9.2. Rules of papers registration for specialized scientific editions	91
9.3. Plan of performance of scientific and practical public activity of the Institute of gifted child of NAPN of Ukraine for April 2015	92

Ганна Іванівна Іванюк,
 доктор педагогічних наук, доцент,
 завідувач кафедри педагогіки і психології
 Педагогічного інституту
 Київського університету імені Бориса Грінченка,
 м. Київ, Україна

УДК 373.018.523]:37.035.3(091)(477)

ПІДГОТОВКА УЧНІВ СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ УКРАЇНИ ДО ПРАЦІ ТА ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ (50–60-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ)

В статті освітлені взаємозв'язки между запросами общества и подготовкой учащихся к труду в промышленности, сельском хозяйстве, культурно-образовательной, бытовой сферах и усовершенствованием обучения. Сельская школа в 50–60-х гг. XX века достигла значительного прогресса в сравнении с первой половиной XX века. Значимым считаем укрепление связей школы с сельскохозяйственным производством, учреждениями культуры; в школах сельской местности значительного уровня достигла исследовательско-поисковая деятельность (конструирование, рационализаторство, техническое моделирование). Положительные достижения могут служить для выработки идей по совершенствованию деятельности современной школы в сельской местности.

Ключевые слова: сельская школа, политехнизация содержания образования, подготовка учеников к труду, техническое творчество, исследовательско-поисковая деятельность.

The article highlights the relationship between the needs of society and preparing students for work in industry, agriculture, culture, education and consumer areas and improvement of education. Rural school in 50–60-ies of twentieth century has made significant progress in comparison with the first half of the twentieth century. Consider important to strengthen ties with the school of agricultural production, cultural institutions; schools in rural areas has reached a significant level of research and search activities (design, innovation, technical modeling). Positive achievements can be used to develop ideas for improving the activity of the modern school in the countryside.

Key words: rural schools, polytechnical education content, training students to work, technical creativity, research and search activities.

Пошук нових підходів до розроблення концепцій та практичного втілення модернізації системи шкільної освіти актуалізує історико-педагогічні студії з окремих проблем навчання, виховання, розвитку учнів. Діяльність сільської школи в історико-педагогічному контексті 50–60-х рр. ХХ століття характеризується як внутрішніми, так і зовнішніми особливостями. До першої групи відносимо зв'язок ЗНЗ зі соціокультурним середовищем, вплив господарської, ментальної культури батьків на формування ціннісних орієнтацій учнів; до другої – соціально значущу мету, завдання щодо освітньої підготовки учнів. Вивчення взаємозв'язків між запитами суспільства, метою, завданнями, змістово-методичним забезпеченням освітнього процесу уможливило висновки про те, що є актуальним на етапах підготовки кожного покоління до професійної діяльності.

Лібералізація суспільного життя в кінці 50–60-х рр. ХХ століття, суспільний пріоритет щодо економічного, суспільного, культурно-освітнього розвитку українського села зумовили позитивні тенденції розвитку сільського навчального закладу, а саме: сільський навчальний заклад (вперше в радянській системі освіти) розвивався на спільній нормативно-правовій базі. Однак, шкільна мережа формувалася за принципом економічної доцільності, тому сприятливі матеріально-технічні умови мали здебільшого навчальні заклади у селах з великою чисельністю населення.

Суспільна потреба підготовки учнів до професійної та творчої діяльності зумовлена новим поступом, що характерний для радянського простору. Оскільки численність мешканців села в 50–60-х рр. ХХ століття випереджала місто, село розглядалося як постачальник

трудоих ресурсів для промислових міст та центрів, що почали розвиватися (Сибір, Далекий Схід).

Сільська школа досягла значного поступу в окреслених хронологічних межах. Заслужують на увагу здобутки, що мала сільська школа, а саме: навчання на дослідницькій основі; підготовка робітничих кадрів для різних сфер, культурно-господарської діяльності; створення організаційно-педагогічних умов для дитячо-юнацької творчості. Окреслені здобутки становлять інтерес як на науковому, так і практичному рівнях.

Нами використавуються історико-педагогічні студії впливу науково-технічного прогресу для підготовки учнів сільських шкіл України до професійної та творчої діяльності (50–60-ті рр. ХХ ст.).

Завдання сільської школи впливали зі суспільного замовлення: школа – для науково-технічного прогресу; подолання істотних відмінностей між містом та селом (розумовою та фізичною працею) з метою поступового зростання продуктивності праці.

У кінці 60-х років ХХ ст. державне регулювання промисловості, сільського господарства, освіти та культури визначало «розвій» сільської школи. Крім того, державна стратегія розвитку школи визначалася потребами соціально-економічного розвитку на засадах НТП. Оскільки якість знань учнів не відповідала цим вимогам, значна увага приділялася оновленню змісту навчання з урахуванням новітніх досягнень науки, техніки, культури та потреб виробництва. Посилення складової трудового та політехнічного навчання у змісті загальної середньої освіти, різних видів учнівської творчості визначали тенденції розвитку сільської школи [9, арк. 71, 72].

На часі була підготовка спеціалістів для галузей народного господарства, в тому числі й для села, адже механізація та електрифікація сільськогосподарського виробництва могли успішно здійснюватися за умови наявності необхідних кадрів. Політико-економічні, соціальні чинники визначали пріоритети щодо навчання й виховання учнів сільських шкіл. У руслі економічної стратегії розвитку села школа розглядалася елементом господарських систем (колгоспів, радгоспів). Зміни щодо організаційного та змістового забезпечення ґрунтувались на партійно-державних вимогах щодо підготовки учнів до професійної, пошукової діяльності в природі, технічної творчості.

Вивчення навчальних планів, програм (з фондів ЦДАВО України) засвідчує урізноманітнення підходів до організації та змістово-методичного забезпечення окреслених вище змін. Нові навчальні плани розроблялися для шкіл різних типів, зокрема, восьмирічних. Значущим показником забезпечення розвитку сільської школи були навчальні плани для середніх загальноосвітніх, вечірніх (змінних) шкіл робітничої та селянської молоді. Навчальні плани для середніх шкіл містили професійно-кваліфікаційну складову змісту навчання. Учні 9–10 (11) класів, окрім загальноосвітньої підготовки, отримували кваліфікацію однієї з поширених спеціальностей (водій, тракторист, слюсар). Для закріплення знань, умінь та навичок проводи-

лася виробнича практика на пришкольній навчально-дослідній ділянці, фермі, у майстернях [6, арк. 2-20].

Проблеми переходу загальноосвітньої школи на нову структуру та навчальні плани була предметом обговорення на різних рівнях партійно-державного управління. В доповідній записці до Ради Міністрів УРСР з проблем перебудови роботи школи Міністр освіти УРСР І. Білодід так обґрунтовував її актуальність: «здійснення Закону «Про народну освіту» вимагає перебудови змісту та методів навчально-виховної діяльності в школі, наближення її до життя, ... посилення уваги до лабораторних і практичних робіт, до використання в навчальному процесі кіно, радіо, телебачення» [1, арк. 37].

З огляду на зазначену проблему статті, значний інтерес складають диференційовані навчальні плани: для дослідних (з українською мовою навчання) [2, арк. 11], для неповних і середніх шкіл з угорською, молдавською і польською мовами навчання [2 арк. 14]. Зокрема, для дослідної восьмирічної загальноосвітньої трудової політехнічної школи планом передбачалися як загальноосвітня підготовка, що мала на меті засвоєння основ наук (українська, російська мови і літератури, арифметика, алгебра, геометрія, фізика, хімія, природознавство, географія), так і суспільно-знавча: вивчення історії, Конституції СРСР, а також дисципліни естетичного циклу (малювання, музика та співи). Окрім суспільно корисної праці, вводилася навчально-виробнича практика для учнів 1–8 класів (1–4 класи – по 1 год на тиждень, а 5–7– по дві тижневі години) [2, арк. 11]. Виробниче навчання вводилося для шкіл з угорською, румунською та польською мовами навчання, а також для учнів 1–10 класів цих шкіл у навчальний процес уведена суспільно-корисна праця та екскурсії. Українська мова в цих школах не вивчалася [2, арк. 14].

У навчальних планах вагомою була політехнічна компонента змісту загальноосвітньої підготовки учнів: посилювалося викладання креслення, трудового та виробничого навчання. Для дівчат робота в майстернях замінювалася домоводством. Обов'язковою була суспільно-корисна праця в сільському господарстві, як обов'язкова форма організації навчально-виховного процесу вводилися навчальні екскурсії [2, арк. 1–2].

Держава опікувалася підготовкою підручників для сільської школи, зокрема для трудового навчання сільськогосподарського спрямування, видання яких регламентувалося інструктивними документами. Планом Міністерства освіти УРСР щодо видання підручників (1960) було передбачено їх випуск для сільської школи [5, арк. 75-76]. Міністерство освіти рекомендувало для сільських шкіл підручники з виробничого навчання для 9–11 класів: «Садівництво» (авт. Кривда), «Овочівництво» (авт. Юхимчук), «Основи механізації і електрифікації сільського господарства» (авт. Зайцев, Ніжинковський), «Основи електротехніки» (авт. Андрієвський, Шапіро), «Автомобіль» (авт. Лаценко та ін.), «Трактори» (авт. Головінський), «Загальне землеробство» (авт. Бунтуш), «Рослинництво»

(авт. Білоніжко, Лесик), «Тваринництво» (авт. Шмак) [5, арк. 84].

У документах Республіканської наради активу керівників народної освіти УРСР про завдання по виконанню постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 10 листопада 1968 р. №874 «Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої школи» знаходимо підтвердження закріплення нового етапу в розвитку загальноосвітньої школи в УРСР задля «технічного прогресу, подолання істотних відмінностей між розумовою і фізичною працею» [7, арк. 6].

У планах оновлення змісту середньої освіти на засадах науково-технічного прогресу, пріоритетним напрямом у розвитку сільської школи залишалось трудове навчання та професійна підготовка. Нові навчальні плани для шкіл різних типів передбачали політехнічну, загальноосвітню та ідейно-політичну складові. У сільських середніх загальноосвітніх школах з професійною підготовкою в 1966–1967 н.р. здійснювалася підготовка трактористів, рільників, механізаторів, тваринників-механізаторів, садоводів. Наприклад, у Новопокровській середній школі Солонянського району Дніпропетровської області учні 9–10 класів оволодівали спеціальністю столяра, вихователя дошкільної установи, тракториста, піонервожатаго, бібліотекаря [8, арк. 13].

Проводилася експериментальна діяльність з вивчення нового змісту трудового навчання учнів 1–10 класів. Навчальні плани з трудового навчання пропонували як для міських, так і для сільських шкіл. У школах упроваджували факультативні заняття за вибором учнів. Було розроблено стабільні підручники і навчально-методичні посібники. Упровадження технічних засобів навчання сприяло розвитку інтересу учнів до навчання, підвищенню рівня якості знань.

Досліджені нами архівні джерела (Ф. 166, оп. 15, спр. 5425), «Титульні списки середніх загальноосвітніх шкіл республіки з професійною підготовкою на 1966–1967 навчальний рік» розкривають сутність вивчення особливостей професійної підготовки учнів сільських шкіл: трактористів, рільників-механізаторів, слюсарів, столярів-станочників, слюсарів по ремонту [8, арк. 12, 13]. Навчально-методичне забезпечення розвитку змісту, форм і методів трудового навчання учнів у контексті суспільних завдань відповідало завданням сільської школи. Необхідно виокремити його особливості: науковість, зв'язок з життям і потребами соціального оточення, доступність, практико-професійна зорієнтованість трудового навчання. На перший план виносилися методи діяльності (активні методи навчання): екскурсія, науковий експеримент на навчально-дослідній ділянці, технічна творчість.

В інформації Раді Міністрів УРСР Міністром освіти УРСР І. Білодідом розвиток матеріально-технічної бази сільських шкіл, наближення «кабінетів, лабораторій і майстерень до сучасного рівня розвитку науки і техніки» означено, як пріоритетне завдання перебудови школи [1, арк. 37].

Вивчення доповідних записок керівних органів освіти, постанов партії та уряду свідчить про системне

державне регулювання розвитку матеріально-технічної бази сільських шкіл з метою забезпечення зв'язку школи з життям, з практикою сільськогосподарського виробництва. У постанові Ради Міністрів СРСР від 30 травня 1961 р. № 487 «Про поліпшення виробничого навчання учнів загальноосвітніх шкіл» містяться критичні зауваження щодо «забезпечення сільських шкіл земельними ділянками і сільськогосподарською технікою» [4, арк. 30]. Ця постанова зобов'язувала Раду Міністрів (союзних республік) «визначити призначення і розміри землі з урахуванням загальних особливостей», затвердити ділянки навчальних і виробничих об'єктів у колгоспах і радгоспах, а також «забезпечити сільські середні школи з виробничим навчанням тракторами, сільськогосподарським малим інвентарем і земельними ділянками» [4, арк. 32].

Значного оновлення зазнали приміщення з трудового навчання. Комбіновані приміщення майстерень з обробки металу та деревини для хлопчиків 5–8 класів замінено окремими столярною та слюсарною майстернями; цей перелік доповнили кабінети з обслуговуючої праці (для дівчат 5–8 класів), майстерні для практикумів у 9–10 класах. В останніх проводили практичні заняття з електротехніки, механізації сільського господарства, рослинництва та тваринництва. У типовому проекті середньої школи передбачалось приміщення навчального гаража на 2–3 автомашини чи трактори.

Організація позанавчальної діяльності учнів, самостійної творчої діяльності учнів також передбачала наявність відповідних приміщень. У малих школах використовували приміщення для груп продовженого дня, у великих середніх школах – приміщення, обладнані для роботи гуртків моделювання, фотографії, радіоелектроніки, авіамоделювання, живопису. В нових проектах шкіл урахували тенденцію до поширення позакласної та позашкільної діяльності. Наприклад, у школах на 20 класів було передбачено приміщення універсального використання площею 110 м², у школах на 40 та 50 класів – комплекс кабінетів для гурткової роботи площею 220–275 м².

У другій половині 60-х років ХХ ст. змістово-методичне забезпечення розвитку сільської школи поєднувало компоненту спільну як для міських, так і для сільських шкіл, які мали забезпечити зв'язок школи з практикою сільськогосподарського виробництва, підготувавши учнів до вибору професії, готовності застосовувати у професійній діяльності здобутки науково-технічного прогресу.

У зв'язку з переходом до восьмирічної обов'язкової освіти проблема розроблення нових навчальних програм набула нової ваги. У звіті Міністерства освіти УРСР Голові Верховної Ради УРСР Д. Коротченку «Про здійснення Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР» [5, арк. 160], уточнено особливості нових навчальних програм, що «передбачають відносно завершений обсяг знань, умінь і навичок з усіх предметів навчального плану, необхідних для одержання

початкової професійної підготовки до діяльності в народному господарстві і для продовження навчання у загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах та середніх спеціальних навчальних закладах» [5, арк. 187]. Нові навчальні плани та програми для восьмирічної школи було розроблено всього за два роки. На перший план у змісті освіти виходило формування матеріалістичного світогляду, комуністичної моральності. Змістилися наголоси з професіоналізації змісту навчання до знаннєвої його частини, засвоєння основ наук та посилення ідеологічно-політичної складової змісту навчання. У сільських школах проводилася експериментальна перевірка нових навчальних програм (у двох школах в Івано-Франківській та двох – в Дніпропетровській області) [7, арк. 169].

В окреслених хронологічних межах сільська школа України виконувала запити суспільства на підготовку кадрів, здатних до ефективної діяльності в умовах науково-технічного прогресу. У поступі сільської школи своєрідним економіко-педагогічним явищем були учнівські виробничі бригади, однак вони суттєво не впливали на розвиток її якісних характеристик. Такі утворення здебільшого були сезонними трудовими об'єднаннями і їх використовували у господарствах як додаткову (допоміжну) робочу силу. Взаємодія між школами та колгоспами, радгоспами не мала правової бази. Допомогу господарств учнівським трудовим бригадам надавали епізодично. Не всі господарства виділяли землю для господарської діяльності бригад. Багато бригад не мали спеціалістів-наставників. Діяльність багатьох бригад обмежувалася літнім періодом. Ці умови не сприяли вихованню справжнього господаря землі. Розвиток матеріальної бази шкіл майже повністю залежав від керівників колгоспів та радгоспів. Слабка державна економічна підтримка трудового виховання учнів сільських шкіл, відсутність адекватного часові нормативного забезпечення їх функціонування спричинили відставання сільськогосподарських знань та вмінь учнів сільських шкіл від потреб науково-технічного прогресу.

Таким чином, підготовка учнів сільських шкіл до професійної діяльності та технічної творчості в умовах реформування політичної, економічної, адміністративної системи впливала з основних завдань розвитку українського села – складової радгоспно-колгоспної системи. Зміни структури, мережі, змістово-методичного забезпечення розвитку сільської школи в означеному руслі відбувались відповідно до потреб суспільства з підготовки кваліфікованих кадрів для сільськогосподарського виробництва, промисловості.

Практико-орієнтована підготовка учнів здійснювалася у процесі вивчення предметів політехнічного та природничого циклів, розширення поля позакласного та позашкільного навчання і виховання. Значна увага приділялася діяльності гуртків технічної творчості, експериментальній діяльності учнів на пришкільних ділянках, колгоспних фермах, в садах і технічних підрозділах. Зміцнення зв'язків сільської школи з колгоспним виробництвом сприяло розвитку матеріальної бази. Значно розвивалася матеріально-технічна база для гурткової роботи, що забезпечувало умови для залучення учнів до технічної та інших видів творчості. Долучення фахівців сільськогосподарського виробництва до керівництва учнівськими виробничими бригадами, гуртками технічної творчості сприяло розвитку винахідництва і раціоналізаторства в учнівському середовищі.

Позитивні напрацювання сільської школи України в 50–60-х рр. ХХ століття є предметом багатьох наукових досліджень і можуть слугувати для адаптації ефективного досвіду того часу в сучасній освітній простір. Необхідно виокремити проблему підручникотворення, оскільки в окреслений період видавалися підручники для сільської школи, що сьогодні може складати значний інтерес як для науковців, так і для вчителів-практиків. Заслугує на увагу державна підтримка розвитку сільської школи у контексті підготовки учнів до професійної діяльності та творчості. Інтеграція державних та колгоспно-радгоспних ресурсів уможливила створення належної матеріально-технічної бази для навчання і виховання сільських учнів. Дослідження цих аспектів, виявлення перспективних ідей може у подальшому позитивно впливати на розвиток сучасної сільської школи.

Використані літературні джерела

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, спр. 2848, 37 арк.
2. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2895, 21 арк.
3. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2948, 49 арк.
4. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3021, 101 арк.
5. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3045, 207 арк.
6. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3154, 33 арк.
7. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5387, 327 арк.
8. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5425, 122 арк.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 1, спр. 1940, 236 арк.